NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-8]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

09.00.00-FALSAFA
journal.namdu.uz
PHILOSOPHICAL

FUQAROLIK JAMIYATI TUSHUNCHASI, UNING MAZMUN-MOHIYATI VA GENEZISI

To‘xtasinov Shukurjon Shavkatjon o‘g‘li
Namangan davlat universiteti falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
E-mail: shukurjon4545@gmail.com

Annotatsiya: *Jadidchilik harakati XIX asr oxiri va XX asr boshlarida O‘rta Osiyo, xususan, Turkiston hududida ijtimoiy, ma’naviy va siyosiy islohotlarning muhim harakatkor kuchi sifatida maydonga chiqdi. Jadidlar milliy birlik va siyosiy hokimiyat masalalariga o‘ziga xos yondashuvlari bilan jamiyatning ma’rifiy va ijtimoiy-falsafiy rivojlanishiga katta hissa qo‘shdilar. Ularning qarashlari nafaqat o‘sha davrning ijtimoiy-siyosiy muammolariga javob berishga xizmat qilgan, balki hozirgi kunda ham milliy birlik va davlat boshqaruvi masalalarida dolzarb sanaladi. Ushbu maqola jadidlarning milliy birlik va siyosiy hokimiyatga oid qarashlarini ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilishga bag‘ishlanadi.*

Kalit so‘zlar: *Jadidchilik, milliy birlik, siyosiy hokimiyat, ijtimoiy-falsafiy ahamiyat, ma’rifat, ta’lim, adolatli boshqaruv, ijtimoiy uyg‘unlik, legitimlik, insonparvarlik, axloqiy qadriyatlar, mahalliy boshqaruv, taraqqiyot, zamonaviy O‘zbekiston, ijtimoiy konsensus, vatanparvarlik, mustaqillik.*

ПОНЯТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА, ЕГО СУЩНОСТЬ И ГЕНЕЗИС

Аннотация: *Движение джадидов стало важной движущей силой социальных, духовных и политических реформ в Центральной Азии, особенно в Туркестане, в конце XIX – начале XX веков. Джадиды внесли большой вклад в образовательное и социально-философское развитие общества благодаря своим уникальным подходам к вопросам национального единства и политической власти. Их взгляды не только служили ответом на социально-политические проблемы того времени, но и актуальны сегодня в вопросах национального единства и государственного управления. Данная статья посвящена анализу взглядов джадидов на национальное единство и политическую власть с социально-философской точки зрения.*

Ключевые слова: *джадидизм, национальное единство, политическая власть, социально-философское значение, просвещение, образование, справедливое управление, социальная гармония, легитимность, гуманизм, моральные ценности, местное самоуправление, развитие, современный Узбекистан, общественный консенсус, патриотизм, независимость.*

THE CONCEPT OF CIVIL SOCIETY, ITS ESSENCE AND GENESIS

Abstract: *The Jadid movement emerged as an important driving force of social, spiritual and political reforms in Central Asia, particularly in Turkestan, at the end of the 19th and beginning of the 20th centuries. The Jadids made a great contribution to the educational and socio-philosophical development of society with their unique approaches to the issues of national unity and political power. Their views not only served to respond to the socio-political problems of that time, but are also relevant today in matters of national unity and state governance. This article is devoted to the analysis of the Jadids’ views on national unity and political power from a socio-philosophical perspective.*

Keywords: *Jadidism, national unity, political power, socio-philosophical significance, enlightenment, education, fair governance, social harmony, legitimacy, humanity, moral values, local government, development, modern Uzbekistan, social consensus, patriotism, independence.*

Kishilik jamiyati paydo bo‘libdiki, azaldan jamoaviylik, birlik va hamjihatlik alohida hamiyat berib kelgan. Inson yer yuzida yashay boshlagan davrlardan beri necha ming yillar o‘tdi, ammo jamoaviylik birdamlik g‘oyalari o‘z ahamiyatini yo‘qotmadi. Nega? Inson jamoaviylikdan yakkalik sari va aksincha yakkalikdan jamoaviylik sari harakat qilib hamjihatlikda yashashni istaydi. Boisi, tarixning ilk davrlarida inson tabiat oldidagi ojizligi uning jamoa bo‘lib birlashishiga zamin yaratgan va ushbu jarayon tadrijiy taraqqiyot natijasida matriarhat va keyinchalik patriarhat tuzumlarini vujudga keltirdi. Bundan keyingi bosqichda patriarhal oila, urug‘, qabila, qabilalar ittifoqi, xududiy qo‘shnichilik jamoalari va davlatchilik shakllandi. Davlat va jamiyat shu tariqa rivojlandi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev “mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi hokimiyat institutlarini shakllantirilishi va ularning to‘laqonli faoliyat ko‘rsatishi, fuqarolarning huquq va erkinliklarini

himoya qilish, mulkchilikning barcha turlarini, fuqarolarning davlat boshqaruvidagi faol ishtirokini ta'minladi"[38] degan qarashlari davlatchiligimiz tarixi va asosida fuqarolik jamiyatining ko'plab o'ziga xos xususiyatlari asrlar davomida yashab kelganligini ko'rsatadi. Bugungi globallashuv sharoitida O'zbekistonning strategik maqsadi, ijtimoiy hayotni demokratik qadriyatlar asosida yangilash va rivojlantirish orqali ijtimoiy davlatni barpo etishga erishidir.

Prezident Sh.M.Mirziyoev davlat rahbari sifatida Fuqarolik jamiyati barpo etish borasida shunday deydi "yurtdoshlarimizning erkinlik va tashabbuslarini, mamlakatimiz ijtimoiy hayotidagi ishtirokini kengaytirish kelgusida ham O'zbekiston siyosiy tizimini rivojlantirishning muhim yo'nalishi bo'lib qoladi"[39]. Darhaqiqat hozirgi axborotlashish va globallashuv jarayonlarining ortib borishi, mafkuraviy va g'oyaviy kurashlarning avj olishi barobarida jamiyat va davlatchilikning mustahkamlash va saqlab qolish kafolati bu demokratik boshqaruvni takomillashtirish va qonun ustivorligini ta'minlashdir. Shundagina ijtimoiy adolat mezonlari barqarorlikni ta'minlaydi.

Adabiyotlarda fuqarolik jamiyatining quyidagi xususiyatlari keltirib o'tiladi "plyuralizm, erkinlik, ochiqlik, o'zini o'zi boshqarish va qonuniylik[40]. Erk ozodlik qadim-qadimdan insoniyatning oliy mezoni bo'lgan bo'lsa, hurfikrlilik va qonuniylik barqarorlik va tenglikning tayanchi hisoblangan.

Jamiyatlar davlat boshqaruviga doir ilk qarashlar miloddan avvalgi VI-V- asrlarda paydo bo'la boshladi.

Fuqarolik jamiyati haqidagi ilk qarashlar bugungi kundagi yoki o'rta asrlardagi qarashlardan ma'lum ma'noda farq qilardi. Boisi, eramizdan oldingi davr davlatchiliklari dastlab Osiyo va Afrika hududlarida shakllangan va ushbu davlatchiliklar yakka shaxs tomonidan idora etiladigan, avloddan-avlodga meros bo'lib o'tadigan, despotik quldorlik jamiyatlari edi. Bunday jamiyatlarda inson xuquqlari, boshqaruvning ijtimoiy barqarorligi, qonunlarning ustivorli va shunga o'hshash masalalar o'ziga xos tarzda amalga oshirilardi. Va bu jarayonlar hozirgi kunda ham Osiyo va Afrikaning ko'plab davlatlari boshqaruv tizimlarini tashkil etadi. Milliy va mental xususiyatlar ming yillar davomida shakllanib, ming yillar davomida yashab qoladi. Eramizdan avvalgi VI–V asrlar g'arb bugungi yevropa qit'asidagi davlatchiliklarda esa boshqaruvning demokratik va jamoaviylik shakllari paydo bo'ldi. Bunda aholining erkinlik va xuquqlar uchun kurash xususiyatlari muhim o'rin tutgan. Masalan, eramizdan avvalgi 510-509-yillarda Rimning yettinchi xukmdori tarkviniy hokimiyatni oqsoqollar kengashi bilan emas o'zi idora etishni istan qoladi. Aholi esa o'sha zahoti unga qarshi kurashib uni tahtdan ag'darishadi va mamlakatdan haydab yuborishadi. Bu bilan biz g'arb davlatchiligida demokratik tafakkur va erkinlik dunyoqarashi eradan avvalgi davrlardan shakllanganligi aytmoqchimiz.

To'g'ri Afina demokratiyasi va Rim respublikasida ham quldorlik tuzumi o'zining klassik cho'qqisiga chiqqan bo'lishiga qaramay, fuqarolikka ega qatlam katta imtiyozlarga ega bo'lgan. Fuqarolik jamiyati to'g'risidagi ilk belgilarini dastlab Mesopotamiz xususan Xammurapi boshqaruvi davrlarida ko'rishimiz mumkin. Hukmdor Hammurapi o'z davrida va dunyo tarixida birinchi bo'lib mamlakatda asosiy qonun "Hammurapi qonunlar to'plami" ni ishlab chiqdi va joriy etdi. Bu esa mamlakatda turli ko'rinishdagi kengashlar, jamoaviy boshqaruvlarni shakllanishiga olib keldi. Shu bilan birga Qadimgi Misr, Qadimgi Xindiston hududlarida ham ilk fuqarolik jamiyatlari elementlarini ko'rishimiz mumkin. Masalan, diniy jamoalarning mamlakat boshqaruvidagi roli, jamoatchilik vakillari, aholining turli kasb birlashmalari, ijtimoiy adolat mezonlarining diniy va ma'naviy ahamiyatiga doir narrativlar (turli xalq eposlari, rivoyat va asotirlar) ni keltirishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз.1 т. - Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2017. 4,5 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз.1 т.-- Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2017. 44 б.
3. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Ҳ.Б.Бобоев ва Х.Т.Одилқориев умумий таҳрири остида. –Т.: ТДЮИ, 2000. – 509-511 б.
4. Do'stqorayev B. Turkistonning usuli idorasi qanday bo'lmog'i kerak edi? // Jamiyat va boshqaruv. -1998. -№1. – B 64.
5. Karimov E. Mustaqillik va jadidlar xarakati.T.:Muloqot.-1998.-№4.-B. 33.
6. Majid Xasaniy. Turkiston bosqini. Toshkent: Nur, 1992. –B. 46.
7. Mingnorov. Turkistonda 1917- 1918-yillardagi milliy siyosiy tashkilotlar (Milliy matbuot materiallari asosida)... – B. 54

[38] Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз.1 т. - Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2017. 4,5 б.

[39] Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз.1 т.-- Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2017. 44 б.

[40] Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Ҳ.Б.Бобоев ва Х.Т.Одилқориев умумий таҳрири остида. –Т.: ТДЮИ, 2000. – 509-511 б.

8. Muxtoriyatli Turkiston muvaqqat xalq shoʻrosi // El Bayrogʻi. -1917. -22-dekabr.
9. Oripova M .Turkistonliklar savodsizmi. Tafakkur. 2004. — B. 92-93.
10. Qoʻqon muvaqqat xalq shoʻrosi hayʼati // Ulugʻ Turkiston. -1917. -8-dekabr.
11. Qosimov B. Milliy uygʻonish: jasorat, maʼrifat, fidoiylik... –B. 186.
12. Rajabov Q. Mustaqil Turkiston uchun mujodalalar // Jamiyat va boshqaruv. 1998. -№4. – B. 60.